

Rede opening academisch jaar

5 september

Prof. mr. Paul F. van der Heijden

Rector magnificus/voorzitter

College van bestuur

Universiteit Leiden

Wetenschap in drievoud

1. State of the art

Bij de wisseling van een kalenderjaar kijken velen achterom en vooruit. Waar staan we, waar willen we naartoe? Dat kunnen we nu bij de wisseling van het academisch jaar ook doen. Over waar *wij* staan met onze universiteit is veel goed nieuws te vertellen. We hebben net een El Cid-week achter de rug waar een record aantal studenten aan deelnam: 2300. De totale instroom van nieuwe studenten in onze bachelorprogramma's ligt dit jaar boven de 4000, hoger dan eerdere jaren. Bovendien is ook de instroom van internationale studenten hoger dan tevoren.

Verder zien we steeds meer differentiatie in ons opleidingsaanbod. Het University College in Den Haag, een zogeheten brede bacheloropleiding, gaat nu zijn tweede jaar in en heeft weer een groep nieuwe eerstejaars aangetrokken. Verder is het Honours College tot bloei aan het komen, waarin studenten die uitstekende resultaten halen samenkomen om nog een stapje extra te zetten. Ondertussen wordt hard verder gewerkt aan de verbetering van het studiesucces van *alle* studenten, waar bijvoorbeeld bij de rechtenfaculteit mooie resultaten zijn behaald.

Veel meer studenten dan vroeger halen daar het eerste jaar.

Wat betreft onderzoek zijn onze profileringsthema's de afgelopen periode goed van de grond gekomen. U kunt van die thema's een website bezoeken, bijvoorbeeld *Brain function and dysfunction over the lifespan*, *Asian modernities and traditions*, *Interaction between legal systems*, om er een paar te noemen. Daar gebeurt veel en er komen mooie resultaten tevoorschijn. Verder zijn we in staat gebleken veel onderzoeksubsidies van NWO en de European Research Council te verwerven. Universiteit Leiden scoort relatief goed op de lijst van universiteiten die geld uit NWO-potten halen.

Wat betreft onze financiële huishouding valt te melden dat we de laatste jaren een positief exploitatiesaldo hebben. Het huishoudboekje is op orde. Onze solvabiliteit is de afgelopen periode een stuk beter geworden dan de jaren hiervoor. We investeren in gebouwen, het Academiegebouw is geheel gerenoveerd, de Sterrewacht staat er prachtig bij, icoon voor de universiteit en de stad. De laboratoria bij het Gorlaeus worden de komende jaren vernieuwd.

Op het gebied van onderwijs, onderzoek en onze financiën valt dus veel goeds te melden. Maar zoals eenieder weet, stilstaan bij mooie resultaten uit het verleden brengt je niet automatisch verder. Vandaar dat wij ons ook de vraag moeten stellen: waar gaan we van hieruit naartoe. Waar liggen onze kansen?

2. China, Europa en Nederland

In het afgelopen voorjaar maakte ik een reis langs enkele Chinese universiteiten waar wij goede relaties mee hebben. Ik sprak met collega's daar en onderhandelde over en tekende enkele nieuwe samenwerkings- en uitwisselingscontracten. Op die reis kwam ik ook

bij de Universiteit van Shandong. Shandong is een provincie aan de oostkust van China met de hoofdstad Jinan, op ongeveer drie uur hogesnelheidslijnkilometers van Beijing. Het is de geboortestreek van Confucius. Jinan is een naar Chinese begrippen kleine stad met zo'n zes miljoen inwoners. De Universiteit van Shandong, gevestigd in Jinan, is in 2001 ontstaan als een fusieproduct van de sinds 1901 bestaande universiteit, de jongere medische universiteit en de technische universiteit. Zij telt nu zo'n 40.000 studenten, verdeeld over twee campussen van elk 20.000 studenten. Mijn collega van Shandong Universiteit vertelde mij dat een derde campus van wederom 20.000 studenten in de maak is en binnen anderhalf jaar klaar zal zijn. Ook vertelde hij dat zijn universiteit door de regering in Beijing is aangewezen als een van de twintig Chinese universiteiten die in de komende tien jaar bij de wereldtop gaan horen. Hij beschikt daartoe over onbeperkte middelen, een onbeperkte hoeveelheid slimme en ambitieuze mensen en veel gearriveerde topwetenschappers van Chinese afkomst in het buitenland die met een goed aanbod graag weer terugkomen. Als een collega-bestuurder van een dergelijke universiteit in zo'n omgeving je zijn ambities toevertrouwt, heb je wel de sterke neiging te denken dat het echt gaat gebeuren. Diegenen onder u die, net als ik, behalve in China ook wel eens in India zijn geweest, zullen met mij eens zijn dat ook in dat land met 1,2 miljard inwoners vergelijkbare ontwikkelingen op het gebied en wetenschap aan de gang zijn. En, weer iets verderop, aan de National University in Singapore hebben we al gezien hoe je in relatief korte tijd tot een wereldspeler kunt worden.

Ook in Europa zit een heel aantal landen niet stil als het om de kennis- en wetenschapssector gaat. In Frankrijk bijvoorbeeld is een kleine

revolutie gaande waarbij de altijd van de universiteiten afgescheiden wetenschappelijke instituten worden gefuseerd met deze universiteiten. Ook worden kleinere universiteiten tot grotere eenheden gesmeed. Zo zijn universiteiten en instituten in Straatsburg samengevoegd tot één, zijn drie universiteiten in Parijs samen de Sorbonne Universités gaan vormen en zijn in Parijs-Zuid ook twee universiteiten met wetenschappelijke onderzoeksinstituten aan het fuseren. Dit alles wordt met ruime overheidsmiddelen gefinancierd. In Denemarken zijn vergelijkbare bewegingen gaande, bijvoorbeeld in Kopenhagen, waar de oude universiteit (uit 1479) fuseerde met jongere andere. In Duitsland kennen we, zoals de meesten van u wel zullen weten, de Excellenz Initiativen, een regeringsinput van vele miljarden euro's in de kennisector, waarbij na een zorgvuldige procedure twintig universiteiten als excellente universiteiten zijn aangewezen en veel meer geld krijgen dan de andere universiteiten. In het Verenigd Koninkrijk is door de vorige regeringen ook flink geïnvesteerd in wetenschap en dat geld is vooral terechtgekomen bij de al op wereldniveau spelende deelnemers als University College London, Imperial en Cambridge: allemaal partners van onze universiteit in de League of European Research Universities (LERU).

China, India, Singapore: we zouden er nog enkele golfstaten bij kunnen noemen waar veel geld in kennis omgaat, zoals Dubai in de Verenigde Arabische Emiraten, enzovoort. En we moeten ook niet vergeten dat landen als Brazilië in Latijns Amerika aan een sterke wetenschapsontwikkeling bezig zijn.

De Europese Unie is ook actief in het ontwikkelen van beleid dat is gericht op de uitbouw van kennis en innovatie. Een belangrijk

beleidsstuk, Innovation Union 2020, is hierbij de gids. Het 8e Kaderprogramma dat Horizon 2020 gaat heten, gaat vanaf 2013 zo'n 80 miljard omvatten, 30 miljard méér dan het 7e. Extra geld dat grotendeels afkomstig is van de landbouwsector: *'from cows to knowledge'*.

Wat doen we in Nederland? Natuurlijk, we prátén over het grote belang van de kennissector en we kloppen ons op de borst dat 'de Nederlandse wetenschap' kwalitatief bij de wereldtop hoort. Opeenvolgende regeringen hebben in de afgelopen jaren echter niet echt substantieel geïnvesteerd in de kennissector, zoals in de landen die ik eerder heb genoemd wel is gebeurd. Tal van nationale adviesinstellingen als de Adviesraad voor Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT), de SER, het Innovatieplatform en andere, hebben er bij de opeenvolgende regeringen op aangedrongen om wél die investeringen te doen, maar tot nu toe zonder enig resultaat. Ook voor de komende jaren verwacht ik niet dat er substantiële nationale middelen extra ter beschikking zullen komen om de kennissector aansluiting te laten houden bij de 'peers' in de wereld.

Het Nederlandse aandeel in de additionele Europese middelen zal daardoor minder groeien dan op basis van onze kwaliteit verwacht mag worden. Door de bevrozing van de eerste geldstroom (Rijksbijdrage) wordt ons immers de mogelijkheid ontnomen om de Europese subsidies te 'matchen'. *Penny wise pound foolish!*

3. Samenwerken

Laten we dat nu eens als een gegeven beschouwen: er komt geen nieuw geld bij. Wat is dan voor de Leidse universiteit de beste strategie? Waar liggen de kansen voor een goede toekomst? We gaan

er daarbij vanuit dat we ambitieus blijven en dat we op een aantal gebieden op wereldniveau, in voetbaltermen de *Champions League*, mee willen blijven spelen en verder willen komen. Dat doen we nu ook. De bepaling van de strategie moet uiteraard ook passen in de actuele Nederlandse context. Die context is dat staatssecretaris Zijlstra op 1 juli een nota naar de Tweede Kamer heeft gestuurd met de titel *Kwaliteit in verscheidenheid, Strategische Agenda Hoger Onderwijs, Onderzoek en Wetenschap*. Op 26 september zal deze nota, samen met de toekomstvisie van de regering op onze sector tot 2025 worden besproken met de Tweede Kamer. Ik citeer uit deze nota (pagina 43):

“Wij vragen van de instellingen scherper te kiezen wat zij wél en vooral ook wat zij niet meer doen. We kunnen niet overal in uitblinken en we moeten onze wetenschappelijke sterktes optimaal benutten. Van de instellingen worden daarom stevige stappen verwacht in een continue proces van verdere zwaartepuntvorming. Ook wordt van de instellingen verwacht dat zij nóg intensiever de samenwerking aangaan. Dit alles vraagt een open venster op de kennissamenleving van de 21ste eeuw.”

Een zelfde gedachte was ook al geformuleerd in het rapport van de Commissie Veerman dat een jaar eerder verscheen. De staatssecretaris borduurt verder op de gedachten in dit rapport. Uiteraard hebben wij als college van bestuur van onze universiteit ons in deze context ook op ónze strategie beraden. Wij hebben vastgesteld dat samenwerking met andere Nederlandse instellingen de beste kansen biedt. Voor de hand ligt dan natuurlijk de gedachte om met geografisch in de buurt liggende collega's als de Technische Universiteit Delft en de Erasmus Universiteit te gaan praten. De ouderen onder u zullen zich herinneren dat dergelijke gesprekken wel eens eerder zijn gevoerd, in de jaren

tachtig van de vorige eeuw bijvoorbeeld. Als drie Colleges van Bestuur van Erasmus, Delft en Leiden hebben wij een analyse gemaakt van de nationale mogelijkheden en onmogelijkheden. De uitkomst ervan was dat krachtenbundeling de mogelijkheden en een serieus begin van financiële ruimte kan opleveren om bij te blijven in die Champions League van de wetenschap en daarin nog wat beter te worden. Elk voor zich zijn wij alle drie wetenschappelijke instellingen van naam en faam en van bewezen kwaliteit, waarbij toevalligerwijs de onderwerpen waarop wij ons begeven grotendeels complementair zijn. Bovendien rijdt de trein al.

Op een aantal gebieden wordt al gedurende jaren intensief tussen deze drie universiteiten samengewerkt. Ik noem bijvoorbeeld de Medical Delta. Daar gaat het om, met de woorden van de gebruikelijke wetenschappelijke taal, *Health, Science and Technology*. In Medical Delta werken wetenschappers, zorgprofessionals, bedrijven en andere betrokkenen samen aan oplossingen voor gezondheidsvraagstukken. Medical Delta brengt de spelers en partijen in deze sector bij elkaar. Doel: is behoeften en ideeën om te zetten in nieuwe samenwerkingsverbanden die leiden tot een betere zorg en economische groei. We hebben het dan over de *Life Sciences* en medische technologie-industrie, met een jaaromzet van meer dan 6,5 miljard euro. Het Leidse Bio Science Park, Incubators Yes Delft en Erasmus Incubator, Erasmus Universiteit, Erasmus Medisch Centrum, Technische Universiteit Delft, Universiteit Leiden, LUMC: alle werken samen aan Life Sciences en medische technologie. Met name op drie onderwerpen: *Targeted Molecular Technology, Imaging and Imageguided Medicine*, en ten slotte *Interventions and Care*. Gedeelde hooglerarenposities over de drie instellingen, gezamenlijke

opleidingsprogramma's als bijvoorbeeld *Molecular Science Technology and Life Science and Technology* in Delft en Leiden; dit zijn allemaal voorbeelden van *best practices* in samenwerking. Waarom niet een Humanities Delta, een Law/Governance Delta, een Social Sciences Delta?

Ik noem u nog een ander recent voorbeeld. Anderhalf jaar geleden hoorden wij dat de Erasmus Universiteit een opleiding pedagogiek wilde starten. De gebruikelijke reactie van omliggende universiteiten die ook pedagogiek in het opleidingsaanbod hebben is dan om een brief te schrijven naar de minister dat hij vooral niet moet goedvinden dat de concurrent verderop een dergelijke opleiding ook start. Vanuit het instituut van een dergelijk vakgebied wordt dan het college van bestuur aangespoord om te voorkomen dat een dergelijke concurrent in de nabijheid verschijnt. Allemaal goed te begrijpen tegen de achtergrond van het Nederlandse bekostigingssysteem waarbij marktaandeel in studentenaantallen een belangrijke rol speelt. Dit keer hebben we geprobeerd het eens anders aan te pakken. Waarom niet samenwerken in plaats van concurreren? De gesprekken werden op die basis geopend en verder gevoerd. En het resultaat is dat onze Leidse hoogleraar Pedagogische wetenschappen, de Spinozawinnaar professor Van IJzendoorn, nu óók hoogleraar in Rotterdam is. Samenwerken dus. Ook op het gebied van de geesteswetenschappen ontstaan interessante samenwerkingsprojecten. Ik noem u bijvoorbeeld de opleidingsvariant Chinese Economy van onze faculteit Geesteswetenschappen samen met de Rotterdam School of Management. Het vergt niet zo heel veel fantasie om meer van dergelijke voorbeelden te bedenken. De essentie hier is samenwerken. De drie universiteiten in Zuid-Holland hebben een goede positie om

die samenwerking verder te gaan uitbouwen. Er zijn *best practices*, er is ervaring met samenwerking, er is de wil om op dit pad verder te gaan.

4. Verder klimmen

Denkt u eens even met mij mee. Wat zou het mooi zijn als de drie instellingen een gezamenlijke strategie zouden kunnen formuleren om in onderzoek en onderwijs bij de wereldtop te blijven horen en daarin verder omhoog te klimmen. Eén gezamenlijke strategie in plaats van drie verschillende. Uiteraard niet op alle wetenschapsgebieden, en ook binnen de wetenschapsgebieden niet in alle subgebieden. Daarbij zullen keuzes gemaakt moeten worden aan de hand van de kwaliteit en reputatie van het bestaande én van keuzecriteria. En een belangrijk criterium daarbij is de ambitie om bij wereldspelers van formaat te horen, zoals ook onze Europese burens dat doen. Dat betekent dat je voor de wetenschapsbeoefening de lat op een hoog niveau legt en dat dit niveau *'leading'* is voor het aanstellen van nieuwe hoogleraren, voor het aantrekken van onderzoeksgroepen en dergelijke. Het bedoelde niveau is óók *'leading'* voor het antwoord op de vraag of onderzoeksgroepen worden gecontinueerd of afgebouwd. Een voorbeeld. Wij hebben een faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen, Delft heeft een faculteit Technische Natuurwetenschappen en een faculteit Electrotechniek, Wiskunde en Informatica. Wat ligt er méér voor de hand dan dat de wetenschappers in deze aanpalende faculteiten de koppen bij elkaar steken om de best mogelijke resultaten op de best mogelijke thema's te bereiken. Door niet aan de vastgestelde maat presterende en producerende onderzoeksgroepen af te bouwen, kan er geld worden vrijgespeeld om de besten beter te faciliteren. Want dat is óók keuzes maken.

In de Leidse, Delftse en Rotterdamse instellingen is een aantal hoofddomeinen van de wetenschap aanwezig: *Science & Technology, Design & Engineering, Humanities, Health, Law & Governance, Economics & Business, Social & Behavioral Sciences*. Zeven onderzoeksdomeinen waar in een aantal gevallen nu al op wereldniveau wordt gepresteerd en waar het mogelijk moet zijn om dat niveau hoog te houden en te verbeteren, door gezamenlijke financiële inspanningen. Laten we het nog concreter maken. Het gezamenlijke eerstegeldstroombudget van onze drie instellingen bedraagt op jaarbasis ongeveer 1 miljard. Als je nu eens 10 procent daarvan over een bepaalde periode kunt vrijspelen om te investeren in de beste groepen die je hebt, dan spreek je over 100 miljoen euro. Het is uitgesloten dat de drie instellingen zich elk afzonderlijk dergelijke investeringen zouden kunnen permitteren. Het is eveneens uitgesloten dat we ons voldoende scherp kunnen profileren én gelijktijdig een *'comprehensive research intensive university'* kunnen blijven. Terugkijkend naar het eerder vermelde gegeven dat er geen investeringen van de Nederlandse overheid zijn te verwachten, is dit een methode om bij de les te blijven en bij de beste van de klas te horen.

Uitgaande van de ambitie om uitstekende *'research driven'* instellingen te blijven, kunnen we door samen te werken, door één gezamenlijke strategie te formuleren in plaats van drie, bereiken wat in andere landen door extra overheidsinvesteringen wordt bereikt. Dáár liggen kansen.

5. Gevolgen voor studenten

Wat betekent dit nu voor de studenten? Onderzoek is een belangrijk facet van de universitaire activiteiten, maar onderwijs is dat natuurlijk evenzeer. In onze kennissamenleving is veel vraag naar goed opgeleide academici. De werkloosheid onder de pas afgestudeerden is erg laag. Er is sprake van een toenemende belangstelling voor academisch onderwijs. In de afgelopen drie jaar is het aantal deelnemers in het Nederlands academisch onderwijs met 20.000 gestegen, en het ziet ernaar uit dat dit nog wel even voortgaat.

Academische studenten willen graag een universiteit die een goede reputatie heeft. Ze willen boven hun diploma een naam hebben staan die er nationaal en internationaal toe doet. Door met de drie Zuid-Hollandse universiteiten intensief samen te werken, kan een gezamenlijke instelling ontstaan die de gewenste reputatie voor de studenten op blijft leveren en hopelijk nóg beter wordt. Ook heeft een uitstekende reputatie op wereldniveau tot gevolg dat de beste onderzoekers, professoren en docenten geïnteresseerd zijn in een functie aan een dergelijke universiteit. Ook dat is een groot voordeel voor de studenten. Verder zal er uiteraard gehamerd blijven worden op kwalitatief goed onderwijs, op zo kleinschalig mogelijk onderwijs, op het verbeteren van studiesucces en een goede begeleiding van de studenten. Een intensieve samenwerking van de drie instellingen met één gezamenlijke strategie zou in onze ogen ook moeten leiden tot een flexibeler aanpak van het zogenaamde vestigingsplaatsbeginsel. De huidige wetgeving gaat ervan uit dat een universiteit in één bepaalde plaats is gevestigd en dat brengt met zich mee dat je niet daarbuiten ook onderwijsactiviteiten mag ontplooien. Zouden wij daar grotere flexibiliteit kunnen betrachten, dan kan dat bijvoorbeeld betekenen dat er in Leiden óók economie gegeven gaat worden. Zoals bekend hebben wij geen economiefaculteit, en zul je, wil je dat vak studeren

naar een andere stad moeten. In Rotterdam zijn er veel studenten die economie en/of bedrijfskunde studeren. Zou de kwaliteit van het onderwijs nu niet beter gediend zijn als er van die grote groep een aantal in Leiden bijvoorbeeld onderwijs in de economie volgen? Verder valt er nog op te wijzen dat bij een grotere flexibiliteit van de huidige drie instellingen op dit gebied, nu dus niet toegestaan door wettelijke voorschriften, studenten baat kunnen hebben bij het over en weer volgen van minoren, van bijvakken. Kortom, gebruik kunnen maken van het rijke en brede aanbod dat de drie instellingen vertegenwoordigen. Want de uitdagingen van de 21ste eeuw kunnen alleen multi- en interdisciplinair worden aangepast en studenten weten dat ook. Rotterdamse rechtenstudenten zullen daarom geïnteresseerd zijn in onze vakken over de Islam, onze studenten zullen graag Rotterdamse economievakken volgen, enzovoort. Wederom: dáár liggen kansen.

6. Hoe nu verder?

De colleges van bestuur van de Erasmus Universiteit, de Technische Universiteit Delft en de Universiteit Leiden zijn ervan overtuigd dat intensieve samenwerking van de drie instellingen de beste kansen voor de toekomst biedt. Op weg naar één gezamenlijke strategie.. De gronden daarvoor heb ik u zojuist uiteengezet. Alleen op die manier zijn de middelen vrij te spelen om in het globale wetenschappelijke concurrentiegedweld om ons heen een rol van betekenis te blijven spelen. Die samenwerking kan bestuurlijk verschillende uitkomsten krijgen. Anders gezegd, er zijn meerdere varianten mogelijk. Wij willen in de komende tijd verkennen welke variant het beste is, waarbij ook de meest vergaande variant, een volledige fusie, niet buiten de gedachten gesloten wordt. Overigens kunnen we nu al

vaststellen dat voor die vergaande variant niet alleen instemming van de raden van toezicht en de universiteitsraden, maar ook van regering en parlement noodzakelijk is. Heel Nederland denkt dan met ons mee. Hoezeer de bestuurlijke inbedding van de intensieve samenwerking van belang is, nóg belangrijker is hoe we deze samenwerking op researchgebied precies vormgeven en hoe we de studenten zo optimaal mogelijk kunnen bedienen met academisch onderwijs. In juni van dit jaar hebben wij, zoals in andere jaren, onze Leidse Strategische Conferentie gehouden. College van bestuur, faculteitsbesturen, universiteitsraad, wetenschappelijke directeuren: een gezelschap van zo'n zestig mensen heeft zich toen over de hier besproken ideeën en plannen gebogen. Een positief getoonzette conclusie aan het eind van de dag inspireerde ons als college van bestuur om het ingeslagen pad verder te verkennen. Om de best mogelijke ideeën te genereren zullen wij in de komende maanden groepen van wetenschappers, van studenten én alumni gaan vormen om met ons mee te denken over de optimale mogelijkheden.

De regering wil in het voorjaar van ons weten waar we staan, wat ons profiel is, onze ambitie en onze strategie. Het gaat aan de universiteit om wetenschap, om wetenschappelijk onderzoek en wetenschappelijk onderwijs. De bestuurlijke inbedding daarvan moet instrumenteel zijn om de inhoudelijke doelstellingen te bereiken. Dáár gaat het om. Bij de besturen bestaat groot vertrouwen en enthousiasme voor de verdergaande samenwerking en de creatie van één gezamenlijke strategie. Ik hoop dat ik eraan heb kunnen bijdragen dat ook bij u de vonk is overgesprongen.
